

104316

nationen 6.7. 1949

Major Langeland

professor Andenæs.

Av professor dr. jur. Johs. Andenæs.

I Nationen for 7. desember 1948, har direktør Lorentz Vogt en artikkel med denne overskrift, som vesentlig har form av et angrep på meg. Etter artikkelens framkomst gjorde jeg herr Vogt oppmerksom på visse misforståelser som artikkelen bygde på, for at han skulle få anledning til selv å foreta den nødvendige korreksjon, hvilket jeg fikk inntrykk at at han ville gjøre. I den forløpne tid har direktør Vogt fortsatt å delta i debatten om rettsoppgjøret, men har åpenbart ikke sett seg tid til å korrigere seg selv. Da også en annen innsender i mellemtiden er kommet inn på saken, ber jeg om plass for følgende.

Direktør Vogts angrep på meg gjelder tre punkter som jeg tar hver for seg.

1. Han begynner med å framheve at han selv i juni 1946 — altså for

2½ år siden — i en anmeldelse i Nationen av det danske verk «Besættelsestidens Fakta» framholdt det beklagelige i at noe lignende ikke var framkommet i Norge, og det ønskelige i at så skjedde. Etter å ha sitert en uttalelse av meg i en anmeldelse av Langelands bok, om at vi dessverre ikke hos oss har fått noen tilsvarende oversikt, konkluderer han: «Det er gledelig at professor Andenæs er kommet til denne oppfatning. Det er beklagelig at han ikke tidligere har gjort noe for å få arbeidet utført. Et virkelig initiativ fra hans side, ville vært avgjørende.»

Det er tilstrekkelig for meg å vise til, at jeg 25. mai 1946 — altså noen tid før direktør Vogt skrev sin anmeldelse — i en kronikk i Morgenbladet hadde en utførlig anmeldelse av det danske verk. Såvidt jeg vet, var det første gang boken ble om-

talt i Norge. Anmeldelsen slutter slik:

«Det er et imponerende arbeid som ligger bak framleggelsen av hele dette rike stoff så kort tid etter frigjøringen. Alle som her hjemme arbeider med rettsoppgjøret kan bare beklage at vi ikke hos oss har fått i stand et lignende oppslagsverk.»

Som fast leser av Morgenbladet, og meget interessert i rettsoppgjøret, kunne direktør Vogt ikke være ukjent med denne anmeldelse, da han skrev sin, en tid senere. Om han er blitt kjent med det danske verk gjennom min anmeldelse, tør jeg ikke uttale meg om. Iallfall har han gjort min konklusjon til sin egen. Det virker da unektelig noe søkt, når han angriper meg, fordi jeg — i motsetning til ham selv — først nå skal være kommet til den rette erkjennelse. Som dreven debattant, vil kanskje direktør Vogt påberope seg at jeg ikke har foretatt noe effektivt for å få utgitt et tilsvarende verk på norsk. Min unnskyldning får være, at hverken min tid eller min innflytelse er så ubegrenset som direktøren later til å mene.

2. I min anmeldelse av major Langelands bok uttalte jeg: «Ikke engang detaljer om hvem som har spist med hvem og hvem som har sendt

krans til hvis begravelse har majoren nektet seg å ta med når det kunne tjene til å kaste mistanke over kjente menns nasjonale holdning, især menn som på den ene eller annen måte har hatt tilknytning til rettsoppgjøret». Direktør Vogt siterer første del av denne uttalelse og fortsetter:

«Jeg er 100 prosent enig i at den slags burde vært holdt utenfor ethvert oppgjør. Men det kan ikke være professor Andenæs ukjent at det har dannet kjernepunktet såvel i mangt et rettsoppgjør, som ennå mer i andre oppgjør. — Hele oppgjøret vrirler av den slags bagateller. Tenk om professor Andenæs i tide hadde talt et myndig ord mot all den uendelighet av bagateller som rettsoppgjøret og annet oppgjør har bestått av — og sagt: La oss ta de store prinsipielle spørsmål og la de ti tusen småting ligge.»

Jeg er påny i den heldige situasjon at jeg kan dokumentere mine gjerninger av trykte kilder. I det stenografiske referat av noen forelesninger som jeg etter riksadvokatens anmodning holdt for påtalemyndighetens tjenestemenn den 4. juni 1945 og som foreligger i stensiltrykk, heter det bl. a.:

«Forholdet er at der er så mange som utvilsomt rammes (nemlig av straffelovens § 86 om bistand til fienden), det blir viktigere å gjøre et rimelig utvalg av dem det kan bli spørsmål om enn å tøye straffbarheten helt til den ytterste grense. Som det er sagt i motivene til landssvikanordningen: «Formålet er ikke å straffe flest mu-

lig, men dem som har forbrutt seg på alvorlig vis! — — — I det hele gjelder det ved fortolkningen av § 86 at ikke alt som man kaller for dårlig nasjonal holdning, f. eks. privat omgang med tyskere, deltagelse i idrettsstevner under idrettsblokaden osv., kan rammes som bistand til fienden. Det er her som på så mange andre områder en markert forskjell mellom den opptreden som rammes av sosiale sanksjoner fordi den ikke anstår seg, og den opptreden som faller inn under området for det straffbare.»

Jeg kan naturligvis ikke selv bedømme om ordene falt så myndig som direktør Vogt kunne ønske. Men iallfall når det gjelder selskapelig omgang med tyskere, som direktør Vogt er særlig interessert i, er den oppfatning jeg gav uttrykk for praktisk talt unntaksfritt blitt lagt til grunn av påtalemyndigheten. Det er derfor i direkte strid med det virkelige forhold når direktør Vogt vet å fortelle at «hele rettsoppgjøret vrirler av slike bagateller». En annen sak er at også slike ting kan ha sin betydning i utrenskingssaker overfor tjenestemenn, hvor det ikke er spørsmål om straff, men om tjenestemannen ved sitt forhold til okkupasjonsmakten eller dens hjelpere har vist seg uverdig til sin stilling. Jeg antar de fleste vil være enig i at det f. eks. er lite egnet til å skape den tillit og respekt som stillingen krever, om det er alminnelig kjent i bygda at lensmannen under krigen

Forts. 7. side.

Major Langeland.

Forts. fra 5. side.

holdt åpent hus for tyskere og festet sammen med dem (uten at det hadde betydning som kamuflasje for illegal virksomhet). Ofte viser det seg når slike saker kommer for retten at beviset svikter, det hele løser seg opp i sladder og folkesnakk — således i en sak som direktør Vogt i sin artikkel referer på en nokså misvisende måte. I slike tilfelle er forresten vedkommende selv gjerne best tjent med at det blir luftet ut gjennom den offentlige saksbehandling.

3. Det tredje punkt hvor direktør Vogt retter bebreidelser mot meg er at jeg har uttalt meg for hardt om Langelands bok — i motsetning til min vanlige urbane uttrykksmåte — og at jeg har «antydnet at han har vært postkasse for skumle krefter».

Til dette er kort og godt å si: Meninger skal diskuteres saklig og lidenskapsløst. Men når en støter på fusk og fanteri kan det være en like stor plikt å kalle tingen ved dens rette navn. Jeg konstaterte i min anmeldelse av boken at major Langeland ikke bare fortegnet bildet til det ugjenkjennelige, men også gav direkte uriktige opplysninger på en rekke punkter som jeg kunne kon-

trollere, alt med en hensynsløs forakt for andres gode navn og rykte. Når jeg søkte forklaringen på at han kunne sende ut en slik bok i at han under arbeidet hadde hatt altfor villige hjelpere som han ikke hadde hatt forutsetninger for å kontrollere, var det fordi det var den eneste forklaring som etter mitt skjønn kunne forlikkes med antagelsen av at han selv hadde vært i en slags god tro. Jeg anførte altså dette som en unnskyldende omstendighet for major Langeland, kanskje altfor velvillig etter hva jeg senere har forstått. Å fortsette en pressediskusjon om boken etter at det er på det rene at forfatterens forhold skal rettslig granskes, finner jeg for øvrig ikke grunn til.

Til slutt noen ord mer i alminnelighet.

I den første tid etter frigjøringen, da harmen fra okkupasjonstiden enda var brennende, ble ordskiftet om rettsoppgjøret dominert av misfornøyde isfronttilhengere, som klaget over at oppgjøret ikke var grundig nok og at det ble gått for lempelig til verks. Jeg deltok den gang i debatten for å bringe inn en mer nøktern vurdering og for å få stemt ned de overdrevne straffekrav, og ble i den anledning hedret med betegnelsene silkefront og tilmed vrøvlefront. I løpet av de par siste år er

bildet blitt et helt annet. Nå er det de misfornøyde på den annen side som fører det store ord, og debatten blir fra denne side ført med stigende usaklighet. Et viktig ledd i denne sterkt følelsesbetonte agitasjon er angrep på de menn som har arbeidet med rettsoppgjøret og som frakjennes både nasjonal holdning under krigen og rettsindighet og hederlighet etterpå. I agitasjonen spiller løsrivne sitater og dokumenter, misvisende gjengivelser av rettsavgjørelser og uriktige generelle påstander som blir gjentatt så lenge at mange fester tiltro til dem, en framtreddende rolle. De angrepne er som oftest menn i offentlig stilling, som ikke godt kan innlate seg på noen pressediskusjon om sine egne avgjørelser. En agitasjon av denne art må jeg ta avstand fra, ikke bare fordi den er urettferdig overfor de angrepne, men også fordi den virker i høy grad skadelig. Hos de domfelte skaper den en etter mitt skjønn uberettiget tro på at de har vært utsatt for overgrep, og dermed en aggressiv holdning overfor samfunnet som gjør tilpasningsprosessen langt vanskeligere enn den behøvde være. Hos myndighetene skaper den naturlig en reservert innstilling overfor spørsmålet om nye lempninger i oppgjøret, fordi ethvert slikt skritt blir utlagt som svakhet og er-

kjennelse av egne feil. Viktigere enn dette er likevel en tredje ting. Den lærdom som rettsoppgjøret skulle gi og som når som helst kan bli aktuell, er blant annet denne:

Hvis landet i morgen blir angrepet av en ny overfallsmakt, hvis lederen for et politisk parti som sympatiserer med overfallsmakten hilser den velkommen og forsøker å lamslå motstanden, hvis dette parti senere får overdratt den formelle regjeringsmakt over besatt norsk område og ved hjelp av konsentrasjonsleirer, særdomstoler og hemmelig statspolitikk går i gang med å ensrette samfunnet etter sitt eget system — da skal det stå lysende klart for enhver at oppslutning om dette parti er en svik mot landet som en ikke kan innlate seg på risikofritt. Hvis det skulle lykkes de domfelte og deres talsmenn å få innarbeidet forestillingen om at det stedfunne oppgjør med okkupasjonstidens forræderparti ikke er et virkelig rettsoppgjør med dem som sviktet i den nasjonale kamp, men en politisk hevn- og avledningsmanøvre fra de hovedskyldiges side, da har rettsoppgjøret i virkeligheten vært forgjeves. Et viktig ledd i den nasjonale rustning for en ny krigssituasjon vil dermed være ødelagt.

Johs. Andenæs.